

طراحی سرفصل درس «تفسیر موضوعی قرآن کریم» متناسب با دانشجویان رشته‌های هنری^۱

*مجید صالحی

**بی بی سادات میراسماعیلی

چکیده

درس «تفسیر موضوعی قرآن کریم» یکی از دروس معارف اسلامی است که دانشجویان دوره کارشناسی همه رشته‌های تحصیلی می‌گذرانند. طراحی سرفصل مناسب برای این درس نقش موثری در تحقق هدف آن دارد و باید با نیازها و ویژگی‌های دانشجویان تناسب داشته باشد. این پژوهش به دنبال طراحی سرفصل درس تفسیر موضوعی قرآن متناسب با دانشجویان رشته‌های هنری است. دانشجویان این رشته دارای ویژگی‌های اختصاصی هستند که آنها را از سایر دانشجویان متمایز می‌سازد. این پژوهش با استفاده از نرم‌افزار SPSS داده‌های جمع‌آوری شده از دانشجویان و استادان مورد تجزیه و تحلیل و توصیف قرار گرفته است. موضوعات قرآنی دارای اولویت براساس جمع‌بندی دیدگاه استادان و دانشجویان برای سرفصل درس «تفسیر موضوعی قرآن کریم» عبارت است از: عشق و محبت، رابطه انسان با دیگران، معنای زندگی، هنر و زیبایی‌شناسی در قرآن، زیبایی‌های قرآن، آیاتی از قرآن با بیان تصویری و مباحث فقهی هنر.

واژگان کلیدی

برنامه درسی، سرفصل درسی، درس تفسیر موضوعی قرآن، دانشجویان رشته هنر.

۱. این مقاله حاصل مطالعه‌ای با همین عنوان است که به سفارش دانشگاه هنر تهران و دانشگاه معارف اسلامی انجام شده است.

*. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه هنر تهران. (نویسنده مسئول) salehibirjandi@gmail.com

** . استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند. f.miresmaili@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۷/۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱۲/۲۲

طرح مسئله

در نظام آموزش عالی ایران برای بالابردن سطح آگاهی‌های دانشجویان دوره کارشناسی دروسی تحت عنوان دروس عمومی طراحی شده است؛ یعنی دانشجو افزون بر کسب دانش و مهارت در رشته تخصصی خود موظف است دروسی را بگذراند که آگاهی‌های ارائه شده در آن برای عموم دانشجویان دوره کارشناسی همه رشته‌های تحصیلی ضروری تشخیص داده شده است. به همین جهت این دروس، دروس عمومی نامیده می‌شود که دروس معارف اسلامی بخشی از آن است.

قرار گرفتن دروس معارف اسلامی در برنامه آموزشی کلیه رشته‌های تحصیلی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی کشور از جمله اقدامات اساسی شورای عالی انقلاب فرهنگی است که به منظور توسعه و تعمیق باورها و اندیشه دینی، قرآنی، انقلابی و تحول مثبت در رفتارهای فردی و اجتماعی نسل جوان دانشگاهی و مقابله آگاهانه با شبهات و تفکرات التقاطی صورت گرفته است.

نقش بالقوه این دروس در اسلامی شدن مراکز آموزش عالی و منور ساختن فضای آموزشی و پژوهشی نسل جوان دانشگاهی به فروغ ایمان و معنویت؛ بر صاحب‌نظران دینی و فرهنگی و کارشناسان مسائل دانشگاهی، پنهان نیست. ارائه دروس معارف اسلامی پس از انقلاب فرهنگی از اقدامات اساسی شورای عالی انقلاب فرهنگی بوده که با هدف آشنایی نسل جوان با اندیشه‌های دینی، اخلاقی، تاریخ اسلام و انقلاب اسلامی در برنامه آموزشی مقطع کارشناسی قرار گرفت که می‌توانست جوانان را با مبانی اسلامی آشنا و آنان را در مقابله با افکار و اندیشه‌های التقاطی آماده‌تر سازد و با گذر زمان و با توجه به رشد علمی دانشگاه و افزایش سطح نیازهای علمی دانشجویان و تغییر آن نیازها و پدید آمدن پرسش‌های نو برای آنان، ضرورت بازنگری در سطح دروس معارفی دانشگاه‌ها همگام با کارشناسی دقیق آنها محسوس‌تر گردید.

این مهم از سال ۱۳۷۹ در زمره فعالیت‌های معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها قرار گرفت و با تلاش و پیگیری مستمر و بررسی طرح‌های مختلف و گردآوری نظرات اساتید و مدیران گروه معارف اسلامی و کارشناسان، موضوع در کمیته برنامه‌ریزی دروس معارف اسلامی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری پیگیری شد و از میان طرح‌ها، طرح اختیاری شدن دروس معارف اسلامی مورد تصویب این کمیته قرار گرفت. در این طرح، دانشجویان از بین ۳۲ واحد درسی می‌توانند ۱۲ واحد را انتخاب کنند. با تصویب این طرح زمینه بررسی موضوع در شورای عالی انقلاب فرهنگی فراهم شد و در نهایت در مورخ ۸۳/۴/۲۳ شورای عالی انقلاب فرهنگی در مصوبه شماره ۵۴۲ این طرح را به تصویب رساند. (معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی، ۱۳۸۳: ۳)

یکی از گرایش‌های این مجموعه «آشنایی با منابع اسلامی» است. در این گرایش دانشجویان به اختیار خود از میان دو درس تفسیر موضوعی قرآن کریم و تفسیر موضوعی نهج البلاغه به ارزش دو واحد یکی را انتخاب می‌کند. این پژوهش به بررسی درس تفسیر موضوعی قرآن کریم پرداخته است.

بیان مسئله

در تحقق هدف درس «تفسیر موضوعی قرآن کریم» که آشنایی دانشجویان دانشگاه‌ها با برخی مفاهیم زندگی‌ساز قرآن کریم در قالب نگرش موضوعی است، عوامل متعددی نقش دارد که از جمله می‌توان به استاد درس، سرفصل درس، متن درسی، زمان و مکان مناسب تدریس، روش مناسب تدریس، ابزارهای کمک آموزشی، منابع درسی و غیره اشاره نمود.

طراحی سرفصل مناسب برای این درس عامل موثری در رسیدن به هدف آن است. برای طراحی سرفصل این درس باید عناوین و موضوعاتی انتخاب شود که دیدگاه قرآن درباره آن به‌طور دقیق همراه با تفسیر و تحلیل مناسب ارائه گردد.

در زمان محدود برای تدریس درس دو واحدی «تفسیر موضوعی قرآن کریم» که حداکثر شانزده جلسه ۱/۵ ساعته است، بیش از هفت یا هشت موضوع در قرآن نمی‌تواند مورد بررسی، تحلیل و تفسیر دقیق قرار گیرد. از این‌رو از میان معارف و موضوعات گسترده قرآنی حداکثر می‌توان ۷ یا ۸ موضوع را برای تدریس در درس مذکور انتخاب کرد. اما سؤال این است که کدام موضوعات از اولویت بالاتری برخوردار است تا در فرصت شانزده جلسه‌ای برای تدریس انتخاب گردد؟

برای رسیدن به پاسخ این سؤال می‌توان راه‌های مختلفی را پیمود. به عبارت دیگر برای طراحی سرفصل این درس دیدگاه‌ها و روش‌های متفاوتی وجود دارد که یکی از آنها توجه و رجوع به مخاطبان این درس است. از آنجا که ارائه دروس معارف اسلامی برای آگاهی و رشد دانشجویان باید با نیازها و ویژگی‌های آنها تناسب داشته باشد و باید به ویژگی‌های سنی، رشته تحصیلی، شرایط اجتماعی و سیاسی دانشجویان، سؤالات و شبهات آنها، اطلاعات گذشته آنان در دوره متوسطه و علایق و توانایی ذهنی آنها توجه شود.

دانشجویان دانشگاه‌های کشور دارای ویژگی‌ها و نیازهای متفاوتی هستند، در نتیجه اولویت‌های ارائه موضوعات قرآنی برای آنها یکسان نیست. بنابراین تعیین سرفصل یکسان برای درس تفسیر موضوعی قرآن نمی‌تواند شیوه مناسبی باشد. اینکه در طراحی سرفصل درس بخواهیم به نیاز تک‌تک دانشجویان پاسخ دهیم، مقدور نمی‌باشد، اما تقسیم‌بندی دانشجویان در چند گروه محدود و

تشخیص اولویت‌های مورد نیاز آنها نسبت به هر یک از موضوعات قرآنی، قابل انجام است. بهترین تقسیمی که در آن می‌توان به ویژگی‌ها و نیازهای مشترک بیشتری رسید تقسیم دانشجویان دوره کارشناسی براساس رشته تحصیلی آنان است.

شاید بتوان گفت که دانشجویان هر کدام از گروه‌های تحصیلی فنی و مهندسی، علوم انسانی، هنر و پزشکی، دارای ویژگی‌های مشترکی هستند که شناسایی آن ویژگی‌ها می‌تواند ما را در طراحی سرفصل درس تفسیر موضوعی قرآن متناسب با دانشجویان آن رشته یاری کند و سرفصل متناسب با دانشجویان هر رشته نیازهای اکثریت دانشجویان آن رشته را پاسخ‌گو خواهد بود.

این پژوهش به دنبال طراحی سرفصل درس تفسیر موضوعی قرآن متناسب با دانشجویان رشته‌های هنری است. دانشجویان رشته‌های هنری دارای ویژگی‌های خاصی هستند که آنها را از سایر دانشجویان متمایز می‌سازد. نیازهای آنها نیز به برخی موضوعات قرآنی بیشتر از سایر دانشجویان است.

ادبیات موضوع

سرفصل هر درس، یکی از بخش‌های محتوای درسی است، و محتوا از عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی آموزش عالی است، این پژوهش به دنبال طراحی سرفصل درس «تفسیر موضوعی قرآن کریم» متناسب با دانشجویان رشته‌های هنری است؛ یعنی نتیجه تحقیق، رسیدن به موضوعاتی از قرآن کریم در این درس است که تدریس آنها برای دانشجویان رشته‌های هنری اولویت بالاتری دارد. بنابراین از میان عناصر برنامه درسی بیشتر به محتوای درس توجه شده است.

برنامه‌ریزی درسی فرایندی است که به برنامه درسی می‌انجامد؛ به عبارت دیگر برای تهیه برنامه درسی، باید مجموعه‌ای از تصمیم‌ها را اتخاذ کرد؛ این تصمیم‌ها که از نیازسنجی آغاز می‌شود و با ارزشیابی به نقطه نسبی اطمینان بخش می‌رسند، برنامه‌ریزی درسی نام دارند. (ملکی، ۱۳۹۱: ۲۴)

می‌توان برنامه درسی آموزش عالی را کلیه فرصت‌های یادگیری رسمی و غیررسمی تعریف نمود که تحت نظارت و مسئولیت دانشکده یا گروه آموزشی در قالب دوره‌های رسمی به‌منظور توسعه دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های دانشجویان طراحی و اجرا می‌شود. برنامه درسی آموزش عالی دارای عناصر و مؤلفه‌هایی است؛ به عبارت روشن‌تر، فهم دقیق‌تر برنامه درسی در آموزش عالی مستلزم تعریف عملیاتی آن در قالب اجزاء و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن است. اگر چه در این زمینه که عناصر اصلی و عمده برنامه درسی دانشگاه کدام است، اختلاف نظر وجود دارد اما به‌طور کلی دست‌کم ۸ عنصر را می‌توان برای هر برنامه درسی آموزش عالی برشمرد.

۱. هدف: عبارت است از مجموعه‌ای از اهداف کلی و ویژه یا صلاحیت‌های ضروری که دانشجویان باید کسب کنند.
۲. محتوا: عبارت است از تجربیات یادگیری که دانشجویان می‌آموزند.
۳. توالی: ترتیب تقدم و تأخر موضوعات درسی به منظور هدایت دانشجویان به سمت نتایج آموزشی خاص.
۴. یادگیرندگان: اطلاعات مرتبط به یادگیرندگانی که طرح یا برنامه علمی برای آنها طراحی شده است.
۵. فرایندهای یادگیری: فعالیت‌های آموزشی که به یادگیری منجر خواهد شد.
۶. منابع آموزشی: مواد و محیط‌هایی که در فرایند یادگیری به کار گرفته می‌شوند.
۷. ارزشیابی: راهبردهایی است که مهارت‌ها، دانش، گرایش‌ها و رفتار ناشی از یادگیری را مورد سنجش قرار می‌دهد.
۸. اصلاح و تعدیل: تغییراتی در طرح برای افزایش یادگیری براساس نتایج حاصل از ارزشیابی. (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۸: ۱۶ - ۱۵)

معنای اصطلاحی تفسیر

کاربرد اصطلاحی واژه تفسیر منحصر به کاریست آن در قرآن کریم نمی‌باشد بلکه در رابطه با هرگونه فهمی به کار می‌رود، اما استعمال آن در خصوص قرآن کریم، شیوع بیشتری دارد. از سوی مفسران و دانشمندان علوم قرآنی تعاریف متفاوتی برای تفسیر ارائه شده است که چند نمونه از آن بیان می‌شود:

- امین الاسلام طبرسی: «تفسیر، کشف مراد از لفظ مشکل است». (طبرسی، ۱۴۱۵: ۳۹)

- راغب اصفهانی: «تفسیر در عرف دانشمندان، کشف معانی قرآن و بیان مراد است، اعم از اینکه به حسب مشکل بودن لفظ و غیر آن و به حسب معنای ظاهر و غیر آن باشد». (زرکشی، ۱۴۱۰: ۲۸۵)

- علامه طباطبایی: «تفسیر، بیان معانی آیات قرآنی و کشف مقاصد و مدالیل آنهاست».

(طباطبایی، ۱۳۷۲: ۴)

- امام خمینی: «به‌طور کلی معنای تفسیر کتاب آن است که شرح مقاصد آن کتاب را بنمایاند، و نظر مهم به آن بیان منظور صاحب کتاب باشد ... مفسر وقتی «مقصد از نزول» را به ما فهماند مفسر

است، نه «سبب نزول» را به آن‌طور که در تفاسیر وارد است». (امام خمینی، ۱۳۷۲: ۱۹۳ - ۱۹۲)

- آیت‌الله جوادی آملی: «تفسیر به معنای روشن کردن و پرده برداری از چهره کلمه یا کلامی

است که براساس قانون محاوره و فرهنگ مفاهمه ایراد شده باشد و معنای آن آشکار و واضح نباشد. بنابراین، لفظ مفرد یا جمله‌ای تا با تدبّر و تأمل خردمندانه در آن، مبادی تصوّری و تصدیقی روشنی پیدا می‌کند، نیازمند به تفسیر است و تفسیر آن عبارت است از: تحلیل مبادی مزبور و رسیدن به مقصود متکلم و مدلول بسیط و مرکب لفظ و تفسیر به این معنا اختصاصی به متون دینی مانند قرآن کریم ندارد. گرچه شرح خصوص قرآن به فنّ تفسیر معروف شده است». (جوادی آملی، ۱۳۸۰: ۵۳ - ۵۲)

- محمود رجبی: «تفسیر عبارت است از بیان مفاد استعمالی آیات قرآن و آشکار نمودن مراد خدای متعال از آن بر مبنای ادبیات عرب و اصول عقلایی محاوره». (رجبی، ۱۳۷۹: ۲۳)

تفسیر موضوعی

تفسیر با اسلوب‌های مختلف نگارش می‌یابد که از جمله آنها تفسیر موضوعی و ترتیبی است. شیوه تفسیر ترتیبی آن است که مفسّر، آیات هر سوره را به ترتیب چینش (مصحف یا به ترتیب نزول) تفسیر کند. اما تفسیر موضوعی آن است که مفسّر آیات مربوط به یک موضوع را گردآوری کرده و با استفاده از روش تفسیر قرآن به قرآن، آنها را قرینه تفسیر یکدیگر قرار دهد و نظر نهایی قرآن را در مورد آن موضوع روشن سازد. (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۲: ۴۸۳)

تفسیر موضوعی، عمل کشف دقیق دیدگاه قرآن کریم درباره مسائل گوناگون است و دو رکن اساسی دارد: ۱. رکن درونی؛ ۲. رکن بیرونی. رکن درونی آن، خود قرآن کریم و روایات تفسیری است؛ زیرا هدف اصلی، کشف نظر قرآن کریم است. رکن بیرونی، دستاوردهای دانش بشری است. در حقیقت تجربه بشری، مصالحی ارزنده را برای محقق قرآنی به ارمغان می‌آورد تا بتواند پاسخ‌های خود را از قرآن دریافت کند. هرچه این تجارب بیشتر شود، مسائل استفاده شده از قرآن گسترده‌تر می‌شود. قرآن پژوهی که برای فهم این کتاب الهی از علم عصر مدد می‌جوید، هرچه از نظریه‌های موجود درباره مسئله، نصیب بیشتری ببرد، از وحی الهی نیز استفاده بیشتری خواهد برد. (کریمی، ۱۳۹۰: ۳۱۸)

درس (دانشگاهی) تفسیر موضوعی قرآن کریم

درس تفسیر موضوعی قرآن کریم یکی از دروس گروه معارف اسلامی است که از مهرماه ۱۳۸۷، توسط کمیته برنامه‌ریزی دروس معارف اسلامی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و با تغییر رویکرد ادبیاتی درس متون اسلامی به یک رویکرد تفسیری ارائه شده است. این درس پیش از این و با عنوان «درس متون اسلامی» به‌عنوان یک واحد درسی از آذرماه سال ۱۳۶۸ در زمره دروس

دانشجویان قرار گرفته و از آن تاریخ در همه مقاطع تحصیلی تدریس می‌گردد. دانشجویان رشته‌های مختلف هنری نیز همانند دیگر دانشجویان این واحد درسی را اخذ می‌نمایند. در متن مصوبه هدف از ۲ واحد نظری درس تفسیر موضوعی قرآن کریم از مجموعه آشنایی با منابع اسلامی چنین آمده است:

هدف: آشنایی با برخی مفاهیم زندگی‌ساز قرآن کریم در قالب نگرش موضوعی.

برای ۳۲ ساعت درس نظری درس تفسیر موضوعی قرآن کریم در یک نیم سال تحصیلی این

سرفصل منظور شده است:

۱. کلیات
۲. قرآن چگونه کتابی است؟
 - ۱ - ۲. کلام خدا
 - ۲ - ۲. کتاب هدایت
۳. روش فهم قرآن
 - ۱ - ۳. محکم و متشابه
 - ۲ - ۳. تفسیر و تأویل
۴. نماز و تفسیر قرآن
 - ۱ - ۴. تفسیر سوره حمد
 - ۲ - ۴. تفسیر سوره توحید
 - ۳ - ۴. تفسیر سوره قدر
۵. خدا در قرآن
۶. رابطه انسان و خدا
۷. روابط اجتماعی در قرآن
۸. سنت‌های الهی در قرآن
۹. بینش و اندیشه در قرآن
۱۰. ...

(معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی، ۱۳۸۳: ۷۴)

اهمیت و ضرورت تحقیق

شناخت مخاطب یکی از جنبه‌هایی است که در تعلیم و تربیت باید بدان توجه داشت تا مطالب به مقتضای مخاطب بیان شود. متولیان درس تفسیر موضوعی قرآن کریم و اساتید محترم این درس

برای اینکه دانشجویان رشته‌های هنری را به سمت این درس جذب نمایند و در تعلیم و تربیت آنها موفق باشند نیازمند به شناخت این مخاطبان هستند. این تحقیق بنا دارد ویژگی‌ها و نیازهای مخاطبان در دانشگاه‌های هنر؛ یعنی دانشجویان رشته‌های هنری را شناسایی کند. این اطلاعات برای برنامه‌ریزان این درس و مؤلفان متن این درس و مدرسان آن راهگشا خواهد بود.

تطبیق سرفصل درس تفسیر موضوعی قرآن کریم با ویژگی‌ها، پرسش‌ها و نیازهای دانشجویان رشته‌های هنری باعث جذب بیشتر آنها به قرآن می‌گردد و سبب کسب مطالب مورد نیاز در زندگی و راستای خلق آثار هنری آنها می‌شود. چنانکه معارف قرآنی در دل آنها رسوخ نماید، افزون بر اینکه در زندگی شخصی به سمت تعالی حرکت می‌کنند این معارف در آثار آنها نیز جلوه می‌کند.

نقش هنر در فرهنگ جامعه و نقش دانشجویان رشته‌های هنری در تولید آثار هنری و ایجاد تحول فرهنگی در مردم بر کسی پوشیده نیست. هنر یک ابزار بیان قوی است که در هر حوزه‌ای تأثیرگذار است. تأثیر هنر در اشاعه توحید و معارف الهی و ارزش‌های خدایی و معنوی و یا ترویج کفر و شرک و فساد و اندیشه‌های شیطانی بیشتر از فلسفه است؛ زیرا مخاطب هنر عام‌تر از مخاطب فلسفه است و قدرت تلقین بیشتری دارد. هنرمند با تمام هویت خود به صحنه می‌آید و هنر او آینه تمام‌نمای هویت او است.

طهارت روح یا خبائث آن در اثر هنری هنرمند جلوه می‌کند. پیامی را که هنرمند می‌خواهد با اثرش به دیگران برساند باید با جان او عجین باشد؛ یعنی او با همه هویتش آنچه را که یافته در هنرش عرضه می‌کند. هنرمند افزون بر تکنیک باید دارای پیامی باشد که آن پیام باید معنوی و دارای ارزش و ماندنی باشد.

بنابراین اعتقاد صحیح دانشجویان و آشنایی آنها با معارف الهی و قرآنی در زندگی شخصی و آثار هنری آنها تأثیر دارد. اگر موضوعاتی از قرآن انتخاب شود که بیشتر مورد نیاز آنها بوده و با روحیه آنها بیشتر سازگاری داشته باشد باعث جذب آنها به قرآن و مانوس شدن آنها با این کتاب آسمانی می‌شود، و هنگامی که آن معارف قرآنی را با علاقه‌مندی کسب کنند در طهارت روحی آنها اثر گذاشته و ضمن تهذیب نفس خود، در تولید آثار هنری نیز این تحول جلوه کرده و از طرفی از معارف قرآن در کار هنری خود الهام می‌گیرند.

جذاب بودن مباحث قرآنی برای دانشجو باعث می‌شود که او ارتباط خود با تفسیر قرآن را ادامه دهد و به مطالعه و تدبر و انس با قرآن پس از گذراندن این واحد نیز بپردازد. اگر او بفهمد که می‌تواند پاسخ نیازهای فعلی خود را از قرآن بگیرد، تشنه معارف قرآنی شده و به دنبال راه‌های رسیدن به این معارف می‌رود.

در این تحقیق پس از شناسایی ویژگی‌ها و نیازهای دانشجویان رشته‌های هنری نسبت به اولویت‌بندی و انتخاب موضوعات قرآنی اقدام شده و طراحی سرفصل درس تفسیر موضوعی قرآن کریم با توجه به نتایج این تحقیق صورت می‌گیرد. در این راستا تدوین کتاب درسی براساس این سرفصل‌ها و متناسب با ویژگی‌ها و خواسته‌های دانشجویان رشته‌های هنری می‌تواند شکل بگیرد، و چنین کتابی می‌تواند یکی از بهترین کتاب‌های درس تفسیر موضوعی قرآن کریم برای دانشجویان رشته‌های هنری در دانشگاه‌های سراسر کشور باشد.

سؤال تحقیق

با توجه به ویژگی‌ها و نیازها و پرسش‌های دانشجویان رشته‌های هنری ارائه چه موضوعاتی از قرآن کریم در طراحی سرفصل درس تفسیر موضوعی قرآن کریم اولویت دارد؟

روش تحقیق

شناسایی ویژگی‌ها و نیازها و پرسش‌های دانشجویان رشته‌های هنری و وجه تمایز آنها با سایر دانشجویان راه‌های مختلفی دارد. اما با توجه به مقدرات و توانایی‌های محققان، در این تحقیق بدین شیوه عمل شد که در ابتدا با افرادی مصاحبه شود که در تشخیص نیازها و ویژگی‌های دانشجویان صاحب‌نظرند و دیدگاه آنها می‌تواند ویژگی‌ها و نیازهای دانشجویان رشته‌های هنری را نمایان سازد. برای مصاحبه چهار گروه از استادان و صاحب‌نظران مدنظر قرار گرفتند. گروهی که از استادان رشته‌های هنری بودند. از میان آنان، به افرادی مراجعه شد که از سویی آشنایی با فلسفه هنر و مباحث قرآنی و دینی داشتند و از سوی دیگر ویژگی‌های دانشجویان رشته‌های هنری و خواسته‌ها و نیازهای آنها را می‌شناختند؛ زیرا خود نیز زمانی دانشجوی رشته هنر بوده‌اند.

گروه دوم متخصصان حوزه علوم قرآنی و تفسیر قرآن بودند که تا حدودی هنر را می‌شناختند و با خصوصیات دانشجویان این رشته آشنا بودند و حتی برخی از آنها آثار مکتوب در زمینه مباحث هنری در قرآن داشتند. تسلط این گروه بر موضوعات معارف قرآنی و شناختی که از هنر و دانشجوی هنر داشتند می‌توانست برای تشخیص موضوعات دارای اولویت برای دانشجویان رشته‌های هنری راهنمای خوبی باشد.

گروه سوم متخصصان حوزه روان‌شناسی بودند که از میان این گروه افرادی برای مصاحبه انتخاب شدند که سال‌های زیادی به‌عنوان مشاور با دانشگاه‌های هنری همکاری داشتند و مشاور

تعداد زیادی از دانشجویان آن دانشگاه‌ها بودند، با توجه به تخصص آنها در زمینه روان‌شناسی آنها می‌توانستند با بیان ویژگی‌های دانشجویان رشته‌های هنری که آنها را از سایر دانشجویان رشته‌های دیگر متمایز می‌سازد ما را در این پژوهش یاری دهند و از طرفی چون تا حدودی آشنا به مباحث هنری و معارف قرآنی بودند می‌توانستند در نشان دادن موضوعات قرآنی دارای اولویت برای دانشجویان رشته‌های هنری کمک کنند.

گروه چهارم مدرسان درس تفسیر موضوعی قرآن بودند، از میان این گروه با افرادی مصاحبه شد که سال‌های زیادی تجربه تدریس در دانشگاه‌های هنری داشتند و اساتید موفقی بودند که هم آشنا با روحیات دانشجویان رشته‌های هنری بودند و هم معارف و موضوعات قرآنی را به خوبی می‌شناختند و می‌دانستند با توجه به محدودیت زمان در تدریس معارف قرآن در درس تفسیر موضوعی قرآن چه موضوعاتی برای دانشجویان رشته‌های هنری از اولویت بالاتری برخوردار است که می‌تواند پاسخ‌گوی نیازها و خواسته‌های آنان باشد و در جذب آنها به قرآن مؤثر باشد.

در مجموع با ۲۴ نفر از اساتید مذکور و از هر گروه حدود ۶ نفر مصاحبه عمیق صورت گرفت که به‌طور متوسط هر مصاحبه حدود پنجاه دقیقه به طول انجامید تا از این اساتید درباره ویژگی‌های دانشجویان رشته‌های هنری، خواسته‌های آنها از معارف قرآنی، شبهات و سؤالات قرآنی آنها و موضوعات قرآنی که برای آنها اولویت بالاتری دارد پرسش شود. مجموع دیدگاه صاحب‌نظران جمع‌آوری و مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت، که در قالب ۳۶ موضوع تجمیع و مشخص گردید. مجموع این ۳۶ موضوع در قالب یک پرسشنامه طراحی گردید و برای اساتید مصاحبه‌شونده ارسال شد و نظر آنها درباره آن ۳۶ موضوع برآمده از مصاحبه خواسته شد. سپس پرسشنامه مذکور در اختیار دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه‌های هنر تهران، هنر تبریز و هنر اصفهان در سال تحصیلی (۱۳۹۲ - ۱۳۹۱) قرار گرفت.

در این پژوهش از دو تکنیک تحقیق، تکنیک دلفی برای جمع‌آوری اطلاعات صاحب‌نظران و استادان و تکنیک پیمایشی (پرسشنامه) نسبت به جمع‌آوری داده‌ها از دانشجویان رشته‌های هنری دانشگاه مذکور استفاده شد. روش نمونه‌گیری در این تحقیق نمونه‌گیری طبقه‌ای (سه‌میه‌ای) است که نسبت هر طبقه نیز در جامعه درست برابر نسبت همان طبقه در نمونه است. بنابراین در این تحقیق نمونه‌گیری طبقه‌ای بر اساس رشته‌های مختلف هنری و درصد سهم دانشجویان هر رشته نسبت به کل دانشجویان هر یک از سه دانشگاه صورت گرفت. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد و حجم نمونه به دست آمده از طریق فرمول کوکران ۳۵۹ نفر محاسبه گردید.

شیوه تحلیل داده‌ها در مرحله اول در تکنیک دلفی بررسی محتوایی پاسخ‌های دریافتی از طرف متخصصان و اجرای دلفی بدون تغییر ماهیتی در پاسخ‌ها و صرفاً پالایش پاسخ‌ها و توصیف آنها بود. در مرحله دوم با استفاده از نرم افزار spss داده‌های جمع‌آوری شده از دانشجویان و استادان تجزیه و تحلیل و توصیف شد. آمارهای توصیفی مانند توزیع فراوانی، میانگین، شاخص‌های پراکندگی و شاخص‌های مرکزی مورد بررسی قرار گرفت و در پایان موضوعاتی که از منظر استادان و دانشجویان رتبه بالاتری کسب کرده بود استخراج گردید. همچنین حاصل نتایج این تحقیق، جداول تک بعدی دیدگاه استادان در رابطه با سؤال‌های تحقیق، جداول تک بعدی دیدگاه دانشجویان در رابطه با سؤال‌های تحقیق، جداول دو بعدی دیدگاه استادان و دانشجویان در رابطه با سؤال‌های تحقیق، جدول رتبه‌بندی سؤال‌ها از نظر استادان، جدول رتبه‌بندی سؤال‌ها از نظر دانشجویان، جدول رتبه‌بندی سؤال‌ها از نظر استادان و دانشجویان می‌باشد. که در این مقاله به دلیل حجم بالای جداول، دو جدول دوبعدی دیدگاه استادان و دانشجویان در رابطه با سؤال‌های دو و پنج، که رتبه اول را به دست آورده‌اند، تنها به‌عنوان نمونه و جدول رتبه‌بندی سؤال‌ها از نظر استادان و دانشجویان ارائه می‌گردد.

در این پژوهش موضوعات قرآنی دارای اولویت بر اساس جمع دیدگاه استادان و دانشجویان است. البته نتیجه تحقیق نشان می‌دهد که دیدگاه استادان با دیدگاه دانشجویان به‌طور معناداری به هم نزدیک است، بنابراین نتیجه این تحقیق تنها بر اساس مجموع نظر صاحب‌نظران (۲۴ نفر استاد مذکور) و دانشجویان رشته‌های هنری که با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای (سه‌میه‌ای) از میان دانشجویان منتخب سه دانشگاه مذکور است و پیشنهاد سرفصل درس تفسیر موضوعی قرآن و موضوعات دارای اولویت بالا، بر اساس این نظرسنجی است.

این تحقیق ادعا ندارد که تنها راه وصول به سرفصل مطلوب برای درس تفسیر موضوعی قرآن همین راه طی شده است و همه نیازها و ضرورت‌ها به‌وسیله این روش کشف شده است، بلکه بر آن است که این راه می‌تواند ما را به شناخت خواسته‌ها و ویژگی‌های دانشجویان رشته‌های هنری نزدیک کرده و سرفصلی که بر اساس آن طراحی می‌گردد، نسبت به سرفصل فعلی از جهت پاسخگویی به نیازهای دانشجویان رشته‌های هنری برتری دارد.

سؤال‌های پرسشنامه‌ای که بر اساس مصاحبه با صاحب‌نظران طراحی و در اختیار استادان و دانشجویان قرار گرفت و دیدگاه آنها در این پژوهش استخراج شد، بدین شرح است:

۱. به نظر شما مباحث مربوط به زیبایی‌شناسی در قرآن و معناشناسی کلماتی مانند حسن، جمال، زینت، وجه الله، و ... در قرآن مطرح گردد؟

۲. به نظر شما عشق و محبت در قرآن (محبت خداوند به انسان‌ها، محبت انسان‌ها به خداوند، محبت انسان‌ها به هم، محبت به دنیا) مطرح گردد؟
۳. موضوع بلاغت و نظم، موسیقی و زیبایی‌های قرآن مطرح گردد؟
۴. حقوق زن در قرآن مانند ارث، دیه، قضاوت، وضعیت زن در خانه و اجتماع و ... بیان گردد؟
۵. رابطه فرد با خودش، با خدا، با دیگران، با طبیعت مطرح گردد؟
۶. انتخاب آیاتی از قرآن که بیانی تصویری دارد و دارای موسیقی زیبا می‌باشد انجام گیرد؟
۷. بیان ارتباط عاشقانه خدا با ما، نزدیکی او به ما، شنیدن حرف ما، پاسخ دادن به ما مطرح گردد؟
۸. درباره تفسیر، تفسیر موضوعی، تأویل، محکم و متشابه و توضیح داده شود؟
۹. منتخبی از داستان‌های قرآنی مانند داستان حضرت یوسف، ذوالقرنین و ... بیان شود؟
۱۰. بحث رؤیا و عوالم حس و خیال و عقل مطرح گردد؟
۱۱. توصیف دنیا در قرآن بیان شود؟
۱۲. جنبه رحمانیت خداوند، اوصاف جمال و لطف الهی و ویژگی‌های رحمت پیامبر ﷺ و مؤمنین مطرح گردد؟
۱۳. معنای زندگی بیان شود؟
۱۴. معرفی صفات الهی به‌ویژه آیاتی که بیان تصویری دارد مانند تجلی خدا در داستان موسی ﷺ بیان شود؟
۱۵. مباحث انسان‌شناسی (یعنی بیان آیاتی که انسان خودش را به صورت شهودی بشناسد؛ یعنی ویژگی‌های مثبت و منفی خود را بیابد و حس کند) بیان شود؟
۱۶. مباحث فقهی هنر (موسیقی، صورت‌نگری، مجسمه‌سازی و ...) مطرح گردد؟
۱۷. به نظر شما هنر در قرآن، مبانی هنر در قرآن و هنر دینی بیان شود؟
۱۸. موضوع رویدادها، گفتگوها، صحنه‌ها و اوصاف قیامت مطرح گردد؟
۱۹. به نظر شما زبان قرآن، تمثیل‌های قرآنی، تمثیل‌های تکوینی، نمادها، حقیقت و مجاز مطرح گردد؟
۲۰. به نظر شما نسبت دین و دنیا، و تأثیر عمل به قرآن در همین دنیا بیان شود؟
۲۱. به نظر شما آیات دربردارنده عواطف و احساسات مثل آیات مربوط به دلسوزی پیامبر ﷺ بیان شود؟
۲۲. بهداشت روانی، بیماری‌های روحی، بیماری‌های دل، درمان بیماری‌های روحی در قرآن بیان شود؟
۲۳. به نظر شما موضوع دعا و نیایش و توبه در قرآن مطرح گردد؟

۲۴. به نظر شما موضوع نماز در قرآن بیان شود؟
۲۵. به نظر شما موضوع عظمت، اعجاز، تحریف‌ناپذیری، عربی بودن قرآن مطرح شود؟
۲۶. موضوع فهم قرآن، شیوه‌های ارتباط‌گیری و دریافت پیام‌های قرآن و تدبر در قرآن مطرح گردد؟
۲۷. به نظر شما موضوع علم و دین، عقل و علم و ویژگی‌های علما در قرآن مطرح گردد؟
۲۸. به نظر شما موضوع آداب و رسوم و سنت‌های اجتماعی و موضع ما در قبال آن مطرح گردد؟
۲۹. به نظر شما موضوع ولایت الهی، عبودیت، تسلیم خدا بودن، حق‌محوری، نه خودمحوری بیان شود؟
۳۰. به نظر شما موضوع قانون‌مداری، حدود و قیود الهی، نظم در قرآن مطرح گردد؟
۳۱. به نظر شما موضوع کارها (توفیق الهی، روزی، هدایت، پیروزی ...) به دست خداست و توکل، تسلیم و رضا، آرامش ... مطرح گردد؟
۳۲. به نظر شما معنای ایمان، باور نه تقلید، صفات مؤمنان، نقش ایمان در زندگی مطرح گردد؟
۳۳. به نظر شما موضوع عفاف، حیا، بایسته‌های ارتباط زن و مرد بیان گردد؟
۳۴. سنت‌های الهی مطرح گردد؟
۳۵. به نظر شما موضوع قرآن و مقتضیات زمان، مطالب قرآن برای هر روز نه فقط برای زمان نزول مطرح گردد؟
۳۶. به نظر شما موضوع فطرت، معیار فطرت در تشخیص حقایق مطرح گردد؟
- در اینجا دو جدول دوبعدی دیدگاه استادان و دانشجویان در رابطه با سؤال‌های دو و پنج، که رتبه اول را به دست آورده‌اند، تنها به‌عنوان نمونه ارائه می‌شود:

جدول دو بعدی سؤال دوم: دیدگاه استادان و دانشجویان در خصوص مباحث مربوط به عشق و محبت در قرآن

	کاملاً مخالف	مخالف	بی‌نظرم	موافق	کاملاً موافق	جمع کل
دانشجو	۳	۹	۴۴	۱۳۵	۱۶۸	۳۵۹
	٪۰.۸	٪۲.۵	٪۱۲.۳	٪۳۷.۶	٪۴۶.۸	٪۱۰۰
استاد	۱	۱	۱	۸	۱۳	۲۴
	٪۴.۲	٪۴.۲	٪۲.۴	٪۳۳.۳	٪۵۴.۲	٪۱۰۰
جمع کل	۴	۱۰	۴۵	۴۳	۱۸۱	۳۸۳
	٪۱	٪۲.۶	٪۲۰.۱	٪۳۷.۳	٪۴۷.۳	٪۱۰۰

مقدار کای اسکور محاسبه شده	مقدار	df	سطح معنادار
۴/۲۴۹	۴	۰/۳۷۳	

قضاوت

با توجه به آزمون اسکور محاسبه شده به میزان ۴ / ۲۴۹ با درجه آزادی ۴ و در سطح معنادار (p-value = 0 / 373)، در سطح خطای ۵٪ و با ۹۵٪ اطمینان تفاوت معناداری بین دیدگاه دانشجویان و استادان در زمینه طرح مباحث مربوط به موضوع عشق و محبت در قرآن در درس تفسیر موضوعی قرآن وجود ندارد.

توصیف

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که با توجه به درصد و فراوانی پاسخ‌دهندگان به این سؤال می‌توان گفت که در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۶۸، (۴۶/۸ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۳، (۵۴/۲ درصد) با طرح مباحث مربوط به عشق و محبت در قرآن در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق هستند.

جدول دویبعدی سؤال پنجم

دیدگاه استادان و دانشجویان در خصوص مباحث مربوط به رابطه انسان با دیگران در قرآن

قضاوت

با توجه به آزمون اسکور محاسبه شده به میزان ۲ / ۱۳۷ با درجه آزادی ۴ و در سطح معنادار (۰ / ۷۱۱) در سطح خطای ۵٪ و با ۹۵٪ اطمینان تفاوت معناداری بین دیدگاه دانشجویان و استادان در زمینه طرح مباحث مربوط به موضوع رابطه فرد با خودش، رابطه فرد با خدا، رابطه فرد با دیگران و طبیعت در قرآن در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم وجود ندارد.

توصیف

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که با توجه به درصد و فراوانی پاسخ‌دهندگان به این سؤال می‌توان گفت که در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۶۰، (۴۴/۶ درصد) و دیدگاه اساتید با فراوانی ۱۲، (۵۰ درصد) با طرح مباحث مربوط به موضوع رابطه فرد با خودش، رابطه فرد با خدا، رابطه فرد با دیگران و طبیعت در قرآن در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافقت.

جدول رتبه‌بندی سؤال‌ها از دیدگاه استادان و دانشجویان

رتبه	میانگین رتبه	
s1	۲۱/۰۶	۴
s2	۲۴/۵۵	۱
s3	۲۳/۸۸	۲
s4	۲۰/۶۱	۵
s5	۲۴/۰۷	۱
s6	۲۲/۶۹	۳
s7	۲۱/۵۹	۴
s8	۱۳/۳۱	۱۲
s9	۱۸/۹۶	۷
s10	۲۰/۸۲	۵
s11	۱۷/۳۴	۸
s12	۱۸/۱۴	۷
s13	۲۲/۲۷	۳
s14	۱۸/۱۷	۷
s15	۲۱/۱۷	۴
s16	۲۲/۲۶	۳
s17	۲۱/۶۶	۴
s18	۱۲/۵۴	۱۰
s19	۱۵/۳۴	۱۰
s20	۱۶/۷۰	۹
s21	۱۶/۹۴	۹
s22	۱۹/۵۲	۶
s23	۱۶/۴۵	۹
s24	۱۵/۷۷	۱۰
s25	۱۴/۵۶	۱۱
s26	۱۵/۸۹	۱۰
s27	۱۴/۱۳	۱۱
s28	۱۶/۳۳	۹
s29	۱۵/۵۵	۱۰
s30	۱۵/۸۲	۱۰

نتیجه

با بررسی دیدگاه استادان و دانشجویان از جداول دو بعدی و رتبه‌ای می‌توان نتیجه گرفت که:

سؤال دوم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۶۸، (۴۶/۸ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۳، (۵۴/۲ درصد) با طرح مباحث مربوط به عشق و محبت در قرآن در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۴/۵۵)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه اول قرار دارد.

سؤال پنجم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۶۰، (۴۴/۶ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۲، (۵۰ درصد) با طرح مباحث مربوط به موضوع رابطه فرد با خود، با خدای خود، با دیگران و با طبیعت در قرآن، در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۴/۰۷) از نظر استادان و دانشجویان در رتبه اول قرار دارد.

سؤال سوم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۶۵، (۴۶ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۵، (۶۲/۵ درصد) با طرح مباحث مربوط به (بلاغت و نظم، موسیقی و زیبایی‌های قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۳/۸۸) از نظر استادان و دانشجویان در رتبه دوم قرار دارد.

سؤال ششم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۴۴، (۴۰/۱ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۴، (۵۸/۳ درصد) با طرح مباحث مربوط به (انتخاب آیاتی از قرآن کریم که بیان تصویری دارد)، در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۲/۶۹) از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه سوم قرار دارد.

سؤال سیزدهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۴۰، (۳۹ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۹، (۳۷/۵ درصد) با طرح مباحث مربوط به (معنای زندگی در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۲/۲۷)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه سوم قرار دارد.

سؤال شانزدهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۶۵، (۴۶ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۰، (۴۱/۷ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث فقهی هنر (موسیقی، صورتگری، مجسمه‌سازی) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۲/۲۶) از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه سوم قرار دارد.

سؤال اول: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۴۹، (۴۱ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۲،

(۵۰ درصد) با طرح مباحث مربوط به (زیبایی‌شناسی در قرآن)، در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم موافق و کاملاً موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۱/۰۶)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه چهارم قرار دارد.

سؤال هفتم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۴۰، (۳۹ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۷، (۲۹/۲ درصد) با طرح مباحث مربوط به (ارتباط خدا با انسان در قرآن)، در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۱/۵۹)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه چهارم قرار دارد.

سؤال پانزدهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۳۰، (۳۶/۲ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۸، (۳۳/۳ درصد) با طرح مباحث مربوط به (انسان‌شناسی؛ یعنی بیان آیاتی که انسان خودش را به صورت شهودی بشناسد و صفات مثبت و منفی خود را در قرآن حس کند)، در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۱/۱۷)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه چهارم قرار دارد.

سؤال هفدهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۴۱، (۳۹/۳ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۵، (۶۲/۵ درصد) با مطرح نمودن موضوع (هنر در قرآن، مبانی هنر در قرآن، و هنر دینی)، در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۱/۶۶)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه چهارم قرار دارد.

سؤال چهارم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۴۳، (۳۹/۸ درصد) در رابطه با طرح مباحث مربوط به موضوع حقوق زن در قرآن در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق می‌باشند، اما در باره دیدگاه استادان با فراوانی ۸، (۳۳/۳ درصد) با طرح مباحث مربوط به موضوع حقوق زن در قرآن در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم بی‌نظر می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۰/۶۱)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه پنجم قرار دارد.

سؤال دهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۳۳، (۳۷ درصد) و دیدگاه اساتید با فراوانی ۸، (۳۳/۳ درصد) با طرح مباحث مربوط به (رؤیا و عوالم حس و خیال و عقل در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۲۰/۸۲)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه پنجم قرار می‌گیرد.

سؤال بیست و دوم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۹، (۳۷/۵ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۲۳، (۳۴/۳ درصد) با طرح مباحث (بهداشت روانی، بیماری‌های دل و درمان بیماری‌های روحی)،

در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق و موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۹/۵۲) از نظر استادان و دانشجویان در رتبه ششم قرار دارد.

سؤال نهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۲۳، (۳۴/۳ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۳، (۵۴/۲ درصد) در خصوص مطرح نمودن (منتخبی از داستان‌های قرآنی مانند داستان حضرت یوسف و ذوالقرنین) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۸/۹۶)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه هفتم قرار دارد.

سؤال دوازدهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۲۵، (۳۴/۸ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۷، (۲۹/۲ درصد) با طرح مباحث مربوط به (رحمانیت خدا، اوصاف جمال و لطف الهی و ویژگی‌های رحمت پیامبر ﷺ) در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۸/۱۴)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه هفتم قرار دارد.

سؤال چهاردهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۳۵، (۳۷/۶ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۱، (۴۵/۸ درصد) با طرح مباحث مربوط به (صفات الهی که بیان تصویری دارد مانند تجلی خدا در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۸/۱۷)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه هفتم قرار دارد.

سؤال سی و یکم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۲۵، (۳۴/۸ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۰، (۴۱/۷ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث مربوط به (کارها به دست خداست و توکل، تسلیم و رضا، آرامش)، در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر موافق و متوسط دارند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۸/۹۶)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه هفتم قرار دارد.

سؤال سی و دوم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۱۹، (۳۳/۱ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۲، (۵۰ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث مربوط به (ایمان، باور نه تقلید، صفات مؤمنان، نقش ایمان در زندگی) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۸/۸۵)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه هفتم قرار دارد.

سؤال یازدهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۳۰، (۳۶/۲ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۰، (۴۱/۷ درصد) با طرح مباحث مربوط به (توصیف دنیا در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۷/۳۴)، از نظر اساتید و دانشجویان در رتبه هشتم قرار دارد.

سؤال سی و سوم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۰۸، (۳۰/۱ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۲، (۵۰ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث مربوط به (عفاف، حیا، بایسته‌های ارتباط

زن و مرد در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۷/۶۱)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه هشتم قرار دارد.

سؤال سی و پنجم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۲۳، (۳۴/۳ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۲، (۵۰ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث مربوط به (قرآن و مقتضیات زمان، مطالب قرآن برای هر روز نه فقط برای زمان نزول در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر متوسط رو به بالا دارند، همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۷/۳۶)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه هشتم قرار دارد.

سؤال بیستم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۱۳، (۳۸/۴ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۹، (۳۷/۵ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث (دین و دنیا و تأثیر عمل به قرآن در همین دنیاست) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۶/۷۰)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه نهم قرار دارد.

سؤال بیست و یکم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۱۳، (۳۱/۵ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۲، (۵۰ درصد) با طرح مباحث (عواطف و احساسات در قرآن مثل آیات مربوط به دلسوزی پیامبر ﷺ) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم موافق می‌باشند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۶/۹۴)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه نهم قرار دارد.

سؤال بیست و سوم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۲۰، (۳۳/۴ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۱، (۴۵/۸ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث مربوط به (دعا و نیایش و توبه در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم کاملاً موافق و موافق می‌باشند، همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۶/۴۵)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه نهم قرار دارد.

سؤال بیست و هشتم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۱۷، (۳۲/۶ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۱، (۴۵/۸ درصد) با طرح مباحث مربوط به (آداب و رسوم و سنت‌های اجتماعی در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر متوسط رو به بالا دارند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۶/۳۳)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه نهم قرار دارد.

سؤال سی و چهارم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۴۶، (۴۰/۷ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۱، (۴۵/۸ درصد) با طرح مباحث مربوط به (سنت‌های الهی در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر متوسط رو به بالا دارند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۶/۵۱)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه نهم قرار دارد.

سؤال سی و ششم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۳۷، (۳۸/۲ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۵، (۲۹/۲ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث مربوط به (فطرت، معیار فطرت در تشخیص حقایق در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم دیدگاه متوسط دارند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۵/۶۳)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه دهم قرار دارد.

سؤال سی‌ام: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۳۲، (۳۶/۸ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۹، (۳۷/۵ درصد) با طرح مباحث مربوط به (قانون‌مداری، حدود و قیود الهی و نظم در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر متوسط دارند، همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۵/۸۲)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه دهم قرار دارد.

سؤال بیست و نهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۱۹، (۳۳/۱ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۲، (۵۰ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث مربوط به (ولایت الهی، عبودیت، تسلیم خدا بودن، حق‌محوری نه خودمحوری در قرآن)، در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر متوسط رو به بالا دارند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۵/۵۵)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه دهم قرار دارد.

سؤال بیست و ششم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۳۸، (۳۸/۴ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۰، (۴۱/۷ درصد) با طرح مباحث مربوط به (فهم قرآن، شیوه‌های ارتباط‌گیری و دریافت پیام‌های قرآن و تدبر در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر متوسط رو به بالا دارند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۵/۸۹) از نظر اساتید و دانشجویان در رتبه دهم قرار دارد.

سؤال بیست و چهارم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۱۹، (۳۳/۱ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۰، (۴۱/۷ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث مربوط به (اهمیت نماز در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر متوسط رو به بالا دارند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۵/۷۷)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه دهم قرار دارد.

سؤال نوزدهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۳۶، (۳۷/۹ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۰، (۴۱/۷ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث مربوط به (تمثیل‌های قرآنی، نمادها، حقیقت مجاز در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر متوسط رو به بالا دارند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۵/۳۴)، از نظر استادان و دانشجویان در رتبه دهم قرار دارد.

سؤال هجدهم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۱۴، (۳۱/۸ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۹، (۳۷/۵ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث مربوط به (رویدادها، گفتگوها، صحنه‌ها و اوصاف

قیامت در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم، نظر متوسط رو به بالا دارند، همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۵/۵۴)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه دهم قرار دارد.

سؤال بیست و هفتم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۲۲، (۳۴ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۱۱، (۴۵/۸ درصد) در خصوص مطرح نمودن مباحث مربوط به (موضوع علم و دین، عقل و علم و ویژگی‌های علما در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر متوسط رو به بالا دارند، همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۴/۱۳)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه یازدهم قرار دارد.

سؤال بیست و پنجم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۱۸، (۳۲/۹ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۹، (۳۷/۵ درصد) با طرح مباحث مربوط به (عظمت، اعجاز، تحریف‌ناپذیری، عربی بودن قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر متوسط دارند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۵۶ / ۱۴)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه یازدهم قرار دارد.

سؤال هشتم: در دیدگاه دانشجویان با فراوانی ۱۴۴، (۴۰/۱ درصد) و دیدگاه استادان با فراوانی ۸، (۳۳/۳ درصد) با طرح مباحث مربوط به (تفسیر، تفسیر موضوعی، تأویل، محکم و متشابه در قرآن) در درس تفسیر موضوعی قرآن کریم نظر متوسط رو به پایین دارند. همچنین این موضوع با میانگین رتبه‌ای (۱۳/۳۱)، از دیدگاه استادان و دانشجویان در رتبه دوازدهم قرار دارد.

پیشنهادها

با توجه به اهمیت دروس معارف اسلامی و نقش آن در توسعه و تعمیق باورها و اندیشه دینی و انقلابی و تحول مثبت در رفتارهای فردی و اجتماعی نسل جوان دانشگاهی پیشنهادهای ذیل مطرح می‌شود:
یک: همانند این کار پژوهشی برای سایر رشته‌های دانشگاهی مانند فنی و مهندسی، پزشکی و غیره انجام پذیرد.

دو: مشابه این تحقیق برای دروس دیگر معارف اسلامی مانند اندیشه اسلامی ۱ و ۲، تاریخ اسلام و غیره نیز انجام پذیرد تا سرفصل و موضوعات دروس دیگر معارف اسلامی نیز متناسب با رشته تحصیلی دانشجویان و ویژگی‌ها و پرسش‌های آنها، انتخاب و طراحی شود.
سه: با توجه به سرفصلی که این پژوهش به آن رسیده، کتابی مناسب تألیف و در اختیار دانشجویان رشته‌های هنری قرار گیرد.

چهار: برای اینکه آیات و موضوعات انتخابی بهتر ارائه شود برای اساتید این درس بهتر است کارگاه آموزشی طراحی شده و آنها با موضوعات به‌طور دقیق آشنا شوند.

پنج: با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش، سرفصل پیشنهادی درس تفسیر موضوعی قرآن کریم که هدف آن آشنایی با برخی مفاهیم زندگی‌ساز قرآن کریم در قالب نگرش موضوعی است بدین قرار است:

سرفصل

۱. عشق و محبت در قرآن؛
۲. رابطه فرد با خود، خدا، دیگران و طبیعت در قرآن؛
۳. بلاغت، موسیقی و زیبایی‌های قرآن؛
۴. آیاتی از قرآن با بیان تصویری؛
۵. معنای زندگی در قرآن؛
۶. هنر و زیبایی شناسی در قرآن؛
۷. مباحث فقهی هنر.

منابع و مأخذ

- امام خمینی، سید روح‌الله، ۱۳۷۰، *آداب نماز*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۸۰، *تفسیر تسنیم*، ج ۱، قم، اسراء.
- رجبی، محمود، ۱۳۷۹، *روش‌شناسی تفسیر قرآن*، قم و تهران، پژوهشکده حوزه و دانشگاه و سمت.
- رضایی اصفهانی، محمدعلی، ۱۳۸۲، *درس‌نامه روش‌ها و گرایش‌های تفسیری قرآن*، قم، مرکز جهانی علوم اسلامی.
- زرکشی، بدرالدین محمد بن عبدالله، ۱۴۱۰ ق، *البرهان فی علوم القرآن*، ج ۲، بیروت، دار المعرفه.
- طباطبایی، سید محمدحسین، ۱۳۷۲، *المیزان فی تفسیر القرآن*، تهران، الاسلامیه.
- طبرسی، ابوعلی فضل بن حسن، ۱۴۱۵ ق، *مجمع البیان لعلوم القرآن*، ج ۱، بیروت، مؤسسه اعلمی.
- فتحی واجارگاه، کوروش، ۱۳۸۸، *طراحی و اعتبار بخشی الگوی اصلاح و بازنگری برنامه‌های درسی علوم انسانی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ایران*، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- کریمی، مصطفی، ۱۳۹۰، *جامعیت قرآن کریم (پژوهشی در قلمرو موضوعی قرآن)*، تهران، پژوهشکده فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- معاونت امور اساتید و دروس معارف اسلامی، ۱۳۸۳، *عناوین و سرفصل‌های جدید دروس معارف اسلامی*، قم، بضعه الرسول ﷺ.
- ملکی، حسن، ۱۳۹۱، *مقدمات برنامه‌ریزی درسی*، تهران، سمت.